

ПІЛИК В. В.

Київський національний лінгвістичний університет

ФУНКЦІЇ ПРЯМОЇ ТА НЕПРЯМОЇ МОВИ У СУЧАСНІЙ ТУРЕЦЬКІЙ ГАЗЕТНІЙ ПУБЛІЦИСТИЦІ

У статті висвітлено основні стилістичні функції прямої та непрямой мови у турецьких газетних текстах, а також досліджено характер зв'язку прямої мови зі словами автора та семантику дієслів, які вводять пряму мову.

Ключові слова: газетний текст, пряма мова, непряма мова, слова автора, конструкції з прямою мовою.

В статье освещены главные стилистические функции прямой и косвенной речи в турецких газетных текстах, а также исследован характер связи прямой речи со словами автора и семантика глаголов, которые вводят прямую речь.

Ключевые слова: газетный текст, прямая речь, косвенная речь, слова автора, конструкции с прямой речью.

The article deals with the main stylistic functions of direct and indirect speech in Turkish newspaper texts. The author's words which follow the direct speech and means of the most common verbs of indirect speech are analyzed.

Key words: newspaper text, direct speech, indirect speech, author's words, constructions with direct speech.

Актуальність теми дослідження зумовлена як недостатньою вивченістю структурних і комунікативних характеристик газетного тексту, так і відсутністю в вітчизняній літературі робіт, у яких розглядаються питання функціонування цитування в мові турецької преси. Важливість дослідження особливостей мови ЗМІ в час так званого інформаційного суспільства підтверджується ще й тим, що в останні десятиліття фактично виникла окрема наука про засоби масової інформації як новий міждисциплінарний напрямок досліджень.

Мета нашої статті полягає у встановленні особливостей функціонування прямої та непрямой мови в турецькомовному газетному тексті.

Об'єктом дослідження є пряма та непряма мова, що побутує на сторінках турецьких газет, а **предметом** – її призначення та мовні засоби реалізації у газетному тексті.

Матеріалом до статті слугували газетні тексти різних жанрів, які активно використовуються у сучасній турецькій пресі.

Наукова новизна дослідження полягає у виокремленні та обґрунтуванні використання прямої та непрямой мови як особливого типу синтаксичної будови у турецькому газетному тексті.

Пряма мова – один зі способів відтворення чужої мови, коли мовець повністю зберігає її особливості (лексичні, синтаксичні) не пристосовуючи її до своєї мови [1:108]. Г.М. Чумаков характеризує пряму мову як “... первинний і найбільш поширений спосіб передачі чужої мови, при якому мова іншої особи передається точно, слово в слово, без будь-яких змін, з дотриманням всіх її індивідуальних особливостей – модального плану (емоційність, експресивність, відображення дійсності через призму особи, якій належить відтворюване мовлення), актуального плану (ситуативний зміст частин висловлювання; актуалізація, окказіональне використання мовних засобів) і плану структурного (використання граматичних форм з погляду того, чия мова передається, її інтонаційна своєрідність) [2:16]. Перераховані ознаки різною мірою можуть відтворюватися в прямій мові, зважаючи на її різновиди та модифікації. Як правило, пряма мова має вигляд цитат, які застосовуються для підтвердження, аргументування думки автора.

Пряму мову в газетному тексті часто застосовують для надання розповіді переконливості й колоритності. Автор публіцистичного твору, переконуючи читача в тій або іншій оцінці суспільних явищ науковим аналізом суспільного життя, системою аргументів, логікою роздумів, прагне зберегти автентичність чужих висловлювань і точно передати жести, рухи, міміку. При цьому він вибирає найважливіші елементи розмови, найвлучніші вислови, які допомагають краще відтворити задум, документально засвідчити реальність особи, якій належить думка, підтвертити її розповідь. Конструкції з прямою мовою утворюють синтаксичну побудову, яка складається з двох відмінних з функціонального погляду компонентів: слів автора, тобто того, чию мову в тексті наводять дослівно, та власне мовлення, передане без змін із збереженням його лексичних, синтаксичних, емоційно-модальних рис.

Особливість конструкцій з прямою мовою, яка полягає у неможливості їх беззастережного віднесення до традиційно складних речень, доводить низка вчених. Так, мовознавець М.К. Міліх зазначає, що між авторською ремаркою і прямою мовою утворився в

мові особливий вид підрядного зв'язку, властивий тільки цим конструкціям. На думку вченого, особливість конструкцій з прямою мовою полягає у взаємопідрядності обох складових частин. В.І. Кодухов вважає цю конструкцію безсполучниковим складним реченням: “Своєрідність речення з прямою мовою серед інших безсполучникових складних речень полягає у відносній самостійності речення прямої мови і в рухливості авторського речення” [3:88]. У спільній роботі авторів академічного видання “Сучасна українська літературна мова. Синтаксис” зв'язок таких конструкцій з безсполучниковим складним реченням заперечується: “... синтаксична специфіка слів автора і дослівно переданого чужого мовлення не дає ніяких підстав для об'єднання їх у межах безсполучникового складного речення. Зв'язок між конструкціями, вживаними для передачі слів автора і відтворення чужого мовлення, виходить за межі синтаксису речення. Слова автора і речення, що безпосередньо відтворюють чуже мовлення, перебувають не у граматичному, а в загально-змістовому зв'язку” [4:429]. Залежно від граматико-стилістичного варіанта, за допомогою якого вводиться пряма мова, у газетному тексті може передаватися суб'єктивно-оцінне ставлення мовця до чужих висловлювань. Коментуючи інформацію, яку подано в базово-комунікативній частині, мовець використовує різноманітні, доцільні на його погляд граматичні засоби. Значну роль у цьому відіграє вибір дієслова, прислівників, які дають певну оцінку сказаному, оскільки слова автора можуть містити характеристику прямої мови та ставлення мовця до автора слів.

Слова автора відрізняються від самостійних речень тим, що без прямої мови вони не мають закінченого смислу, але разом з тим вони виконують службову роль, вказуючи на те, хто, коли і за яких обставин виголосив текст прямої мови, можуть називати дію, що супроводжувала ці слова, емоційний стан, в якому вони були вимовлені, або мету висловлення. У турецькій газеті чужа мова поєднується зі словами автора за допомогою:

1) безсполучникового зв'язку, коли присудок авторської мови виражений формами дієслова *demek* – казати: ABD Dışişleri Bakanı Albright ... yaptığı açıklamada “Irak'ta diplomasi sonuç vermedi. Biz şimdi Saddam'dan sonra kurulacak hükümetin hangi yolu seçeceği

konusunu görüşüyoruz” dedi. – Держсекретар США Олбрайт у своїй промові сказав: “В Іраку дипломатія не дала результату. Ми на даний момент розглядаємо питання про те, який шлях обере уряд, створений після Саддама”. “İstanbul’u çok merak ediyorum. Bugüne kadar hep olumlu şeyler duydum. Eşim burada olduğu sürece yanında kalacağım. Doğrusu bu kadar büyük bir ilgi beklemiyordum. Burada çok mutlu olacağımı sanıyorum” dedi. – Вона сказала: “Стамбул мене дуже цікавить. До сьогоднішнього дня я чула про нього все тільки позитивне. До тих пір, поки мій чоловік буде тут, я залишатимуся поряд з ним. Правду кажучи, я й не очікувала, такої великої цікавості. Я думаю, що буду тут дуже щасливою. Якщо присудок виражений іншим дієсловом, використовується дієприслівникова форма дієслова demek – казати (diye): Sezon başından beri sadece bir kez 90 dakika oynama fırsatı bulan Ayhan hocası Scala’ya “Gör beni!” diye seslendi. – “Айхан, якому у цьому сезоні лише один раз пощастило зіграти 90 хвилин, гукнув до свого наставника Скала “Поміть мене!”. Слово diye може розділяти авторську ремарку: “Para çok güzel, istersen git” diye yöneticilere “Kesinlikle kalıyorum” dedi – На пропозицію керівництва: “Гроші дуже хороші, якщо хочеш – йди” він сказав: “Я залишаюся остаточно” ;

2) сполучного слова diye та сполучника ki: Bu arada yardımcı Oğuz Çetin dedi ki paniğe gerek yok. – В цей же час його помічник заявив: “Немає причин панікувати”. Підмет авторського висловлювання завжди стоїть на початку речення, а присудок може бути на початку, всередині чи вкінці: Ünlü işadamı Nejat Eczacıbaşı genç işadamlarına öğüt verdi: “Beceriksiz akrabalara iş teslim etmek en büyük hatadır”. – Відомий бізнесмен Неджат Еджзаджибаши дав пораду молодим підприємцям: “Пропонувати роботу родичам-невдахам є найбільшою помилкою”. “Ayrıca Rebrov da bana o kadar güzel bir pas vermiş ki bunu da ekranlarda görünce anladım maç sırasında fark edememiştim” dedi. – Він сказав: “Крім того, Ребров дав мені прекрасний пас, я це зрозумів з екрану телевізора, а під час матчу я цього не помітив”.

Важливу роль у словах автора відіграє семантика дієслова, яке вводить пряму мову. Як правило, у газетній мові можна виділити окремі семантичні групи дієслів, що є найбільш активними:

1) дієслова, які позначають процес мовлення або письма: demek – казати, söylemek – казати, konuşmak – говорити, розмовляти, belirtmek – зазначати, açıklamak – заявляти, yazmak – писати: Irak Başbakan Yardımcısı Tarık Aziz, “Yıllardan beri Irak’a karşı saldırganlık devam ediyor. Biz de buna karşı sabır gösteriyoruz” dedi. – Прем’єр-міністр Іраку Тарик Азіз сказав: “Уже багато років триває агресія проти Іраку. А ми на це відповідаємо терпінням”. Yılmaz, “Filistin’deki Hamas, İslami Cihad gibi örgütler de dinden sarmışlar mıdır?” sorusu üzerine de şöyle konuştu: “Hayır bunlar aynı değil ayrı şeyler. Bunları ayırmak lazım”. – Їлмаз стосовно запитання “Такі організації як Хамас, Ісламський Джихад, що у Палестині, теж відвернулися від релігії?” сказав таке: “Ні, це не одне й те саме, це різні речі. Потрібно їх розмежовувати”. Berna Yılmaz, “Hasan, New York’ta bir okulun sınavına girecek” diye açıkladı. – Берна Їлмаз заявила: “Хасан буде складати іспити до одного з навчальних закладів Нью Йорку”. Журналіст використовує такі слова, передаючи нейтральне ставлення до чужої мови.

2) дієслова на позначення способу чи манери проголошення прямої мови: ilave etmek – додати, yorumlamak – коментувати, tekrar etmek – повторювати, temin etmek – переконувати, değerlendirmek – оцінювати: Ecevit, NATO’nun 5. tadde kararını şöyle değerlendirdi: “Artık NATO hukuku işliyor. Ama ABD Büyükelçisiyle yaptığımız görüşmede asker talebi söz konusu olmadı”. – Еджевіт так оцінив положення п’ятої статті НАТО: “Закони НАТО вже працюють. Але під час нашої зустрічі з послом США військові потреби не були предметом розмови”.

3) дієслова, які передають емоційно-психологічний стан або дії мовця: şaşımak – дивуватися, gülümsemek – посміхатися, üzülmek – засмутитися, ağlamak – плакати: “Sevgimizi kıskandılar, Cihan’ı bana yar etmediler” diye ağlıyor. – Вона плаче: “Вони заздрили нашому коханню і не віддали мені Джіхана”.

4) дієслова, які вказують на перебіг розмови: sormak – запитати, cevap vermek – відповідати, devam etmek – продовжувати: “Ne değişti de 75 milletvekili fikir değiştirdi?” diye soruyordu. – Він запитував: “Що змінилося та примусило змінити думку 75 депутатів?”

Слова автора при прямій мові виконують у газетній мові дуже важливу функцію, адже вони окрім того, що називають самого автора, можуть передавати ставлення до нього журналіста, відтворювати обставини, за яких відбувалася розмова, коментувати ці обставини. Дієслова, які вводять чуже мовлення у текст, допомагають точно відтворити емоційність ситуації, оскільки наділені певним модальним відтінком. Як показало дослідження, у турецькій газеті при введенні прямої мови у текст, домінують дієслова першої групи, що пояснюється їх нейтральністю по відношенню до самого висловлювання й автора висловлювання зокрема. Це, в свою чергу, дозволяє уникати упередженості у ставленні до відомих людей, а також чесно та правдиво відтворювати події суспільного життя.

Іншим способом відтворення чужого мовлення є непряма мова, яка характеризується тим, що на відміну від прямої, передає його з певними змінами та зміщенням суб'єктно-модального плану структури: "...при прямому конструюванні чужа мова передається від імені того, кому вона належить, а при непрямому – від імені "автора" [2:19]. Непряма мова являє собою своєрідний стилістичний прийом, який полягає в об'єднанні мовних планів автора і героя й характеризується наявністю таких граматичних ознак: 1) підмет, виражений особовою формою займенника (на особу може вказувати відповідна форма особового займенника); 2) мова персонажа, передана як мова особи [6:102]. Непряма мова – це форма чужої мови, що будується на основі безпосереднього висловлювання, але передається від особи автора за допомогою підрядних речень з певними скороченнями. Непряма мова використовується тоді, коли немає потреби викладати читачеві деталі, нецікаві чи неважливі для нього або коли не потрібно відтворювати своєрідність мовлення персонажів [7:34]. При непрямій мові істотних змін у лексичному складі може не бути, але відбуваються структурно-інтонаційні зміни, які дають підстави стверджувати, що непряма мова – це чуже переказане мовлення.

Порівняно з прямою мовою використання в газетній публіцистиці прямої мови має певні переваги в тому, що передаючи чуже висловлювання, застосовуються більш економні мовні засоби, які дозволяють зберігати лаконічність викладу

матеріалу. Водночас непряма мова поступається перед прямою в емоційному плані, хоча це й зрозуміло, адже в конструкціях з непрямою мовою не ставиться завдання зберегти індивідуальні особливості мовця, оскільки в центрі уваги стоїть не те, як він казав, а те, що він казав. Тому в інформаційній замітці, мета якої полягає в чіткому, лаконічному, точному інформуванні читачів, вдаються до непрямої мови, в інших, менш документальних жанрах присутність прямої мови є майже обов'язковою.

У турецькій газеті найчастіше непряму мову передають за допомогою імен дії *-dik/-acak*, *ma/me*, а також підрядних додаткових речень зі сполучником *ki*: *Mahkemedede ifade veren F.Ş., Köksal Demir'in birkaç yıl önce kendisine tecavüz ettiğini ve yargılanıp hapis cezasına çarptırıldığını söyledi.* – Ф.Ш., який давав свідчення у суді, сказав, що Кьоксал Демір декілька років тому напав на нього і був засуджений до тюремного ув'язнення. *Otele çağrılan doktorlar genç sanatçuyu muayene ettiler ve dinlenmesini söylediler.* – Лікарі, яких викликали до готелю, оглянули молоду актрису й сказали, щоб вона відпочила.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, пряма та непряма мова посідають особливе місце серед мовних засобів турецького газетного стилю та мають перспективу подальших досліджень, оскільки за допомогою них журналіст повідомляє про нові події, наводить достовірні свідчення від імені першої особи (особи, якій належить висловлювання). Слова автора при прямій мові дозволяють виражати ставлення до повідомлюваного, впливати на переконання читачів, на їх оцінку тих чи інших явищ. Це доводить той факт, що в публіцистиці всі мовні засоби служать насамперед завданням переконання та впливу. Непряма мова покликана стисло й конкретно донести актуальність слів, які можуть викликати громадський інтерес.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Солганик Г. Я.* Поэтика публицистики / Григорий Якович Солганик. – М. : Изд-во МГУ, 1990. – 160 с. 2. *Чумаков Г. М.* Синтаксис конструкций с чужой речью / Григорий Михайлович Чумаков. – К. : “Вища школа”, 1975. – 219 с. 3. *Кодухов В. И.* Прямая и косвенная речь в современном русском языке / Виталий Иванович Кодухов. – Л. : Учпедгиз, 1957. – 268 с. 4. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис [за заг. ред. І.К.Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1972. – 515 с. 5. *Одарченко П.* Про культуру української мови / Петро Одарченко. – К. 1997. – 319 с. 6. *Пономарів О. Д.* Стилістика сучасної української мови: підручник. / Олександр Данилович Паномарів. – [3-тє вид.], перероб. і доповн. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. – 248 с.